

УДК 336.14+351.746.1

Фінансування національної оборони України

Телюк Катерина Федорівна,
старший викладач
кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ);
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Сокур Вікторія Володимирівна,
студентка фінансово-економічного факультету
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ);
e-mail: victoriaaa.sokur@gmail.com

Анотація. Проаналізовано стан фінансування національної оборони України. Досліджено міжнародний досвід формування оборонного бюджету. Визначено основні проблеми забезпечення оборонного бюджету України. Запропоновано можливі шляхи збільшення рівня фінансування, а також підвищення ефективності використання коштів, за рахунок яких відбувається фінансування національної оборони України.

Ключові слова: національна безпека, військова оборона, оборонний бюджет, рівень видатків на оборону, структура оборонних видатків.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; бібл.: 10.

Financing National Defense of Ukraine

Telyuk Katerina,
the Senior Lecturer,
Department of Finance and the Financial and Economic Security,
Lviv Institute of the Banking
of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (city of Kyiv);
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Sokur Victoria,
Student of Financial and Economic Faculty,
Lviv Institute of the Banking
of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (city of Kyiv);
e-mail: victoriaaa.sokur@gmail.com

Abstract. The article analyzes the financing National Defense of Ukraine. Analysis of the financing of defense spending showed that Armed Forces optimal in size and equipped with modern weapons and military equipment, professional ly trained, able to provide reliable protection of the territorial was not created in Ukraine. There are the low level of financing, non-optimal structure of the defense budget, old weapons and military equipments. In this article international experience of defense budget was researched and the basic problems and prospects for the defense budget of Ukraine were formulated. We must provide transparency of the defense budget and establishment of mechanisms for the effective use of budgetary funds.

Keywords: national security, military defense, defense budget, size of defense spending, structure of defense spending.
Formulas: 0; fig.: 3; tabl.: 0; bibl.: 10.

Финансирование национальной обороны Украины

Телюк Катерина Федоровна,
старший преподаватель
кафедры финансов и финансово-экономической безопасности
Львовского института банковского дела
Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев);
e-mail: gnm@lbi.wubn.net

Сокур Виктория Владимировна,
студентка финансово-экономического факультета
Львовского института банковского дела
Университета банковского дела Национального банка Украины (г. Киев);
e-mail: victoriaa.sokur@gmail.com

Аннотация. Проанализировано состояние финансирования национальной обороны Украины. Исследован международный опыт формирования оборонного бюджета. Определены основные проблемы обеспечения оборонного бюджета Украины. Предложены возможные пути увеличения уровня финансирования, а также повышения эффективности использования средств, за счет которых происходит финансирование национальной обороны Украины.

Ключевые слова: национальная безопасность, военная оборона, оборонный бюджет, уровень расходов на оборону, структура оборонных расходов.

Формул: 0; рис.: 3; табл.: 0; библи.: 10.

Вступ. У сучасних умовах основним завданням держави є захист від будь-яких посягань іззовні, забезпечення її суверенітету, незалежності й територіальної цілісності, а також швидкої локалізації внутрішніх конфліктів і забезпечення стабільності у країні. До найважливіших показників, що визначають прагнення держави забезпечити необхідні умови розвитку Збройних сил та інших військових формувань, підтримання їхньої бойової готовності в належному стані, належать обсяг і рівень видатків на оборону [1]. Для України 2014 рік став визначальним в історії, ознаменувавшись Революцією Гідності, анексією Криму, а також проведенням антитерористичної операції у зв'язку з неоголошеною війною на Сході України. Отже, поліпшення фінансування національної оборони задля її зміцнення є актуальним питанням у сучасних умовах не тільки для України, а й для багатьох країн світу.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Дослідженнями проблем державної політики у сфері безпеки і оборони займаються як зарубіжні вчені, так і вітчизняні науковці у сфері економіки, права, політології. Досить вагомий внесок у цьому питанні зробили такі зарубіжні вчені, як: Л. Абалкін, Дж. Дентон, Р. Лукабо, Р. Міллер, Дж. Стігліц, Х. Фукуа. Серед вітчизняних науковців – роботи В. Горбуліна, А. Качинського, П. Костюка, В. Леонова, А. Лодзянова, В. Маркелова, Н. Невідомої, Г. Ситника, Г. Сніжко, О. Черняка, Г. Черноуса. Проте, попри велику кількість праць і досліджень у цій сфері, недостатньо висвітлено проблематику фінансування Збройних сил України в контексті забезпечення національної безпеки держави.

Метою дослідження є аналіз динаміки і структури обсягів видатків на оборону та пошук шляхів поліпшення фінансування національної оборони України.

При дослідженні цієї теми використовувалися такі методи: статистичний метод – забезпечення цифро-

вим матеріалом для проведення аналізу; методи індукції й дедукції – для визначення впливу рівня оборонних видатків на обороноздатність армії; метод порівняння – для аналізу оборонних бюджетів інших країн; методи аналізу і синтезу – для формулювання ключових положень і висновків; графічні методи – для візуального відображення матеріалу у формі таблиць і рисунків.

Результати дослідження. Відповідно до Закону України «Про оборону України», ухваленого 1992 року, з останніми змінами і доповненнями від 09.04.2014 № 1194-VII, оборонні видатки – це грошові витрати на підготовку оборони держави, що включають утримання Збройних сил, розвиток оборонної промисловості, військові дослідження, а також видатки на ліквідацію їхніх наслідків [2].

Фінансування оборони залежить від прийнятої військової доктрини. Існують три основні підходи до її формування:

- 1) повна відмова від військових видатків;
- 2) створення могутньої військової супердержави;
- 3) фінансування оборони за принципом мінімальної достатності [3].

Фінансування видатків на оборону в Україні здійснюється відповідно до третього підходу. Законом «Про оборону України» визначено військову доктрину держави, яка ґрунтується на принципах оборонної достатності Збройних сил і на тому, що Україна не визнає війну як засіб розв'язання міжнародних проблем; прагне до нейтралітету і дотримання неядерних принципів, а тому визначила за мету не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї. Україна не має територіальних претензій до жодної держави і не бачить у жодному народі образ ворога, ніколи першою не розпочне бойових дій проти будь-якої країни, якщо не стане сама об'єктом агресії [2].

Бюджетним кодексом України вказано, що здійснення фінансування національної оборони проводиться виключно за рахунок Державного бюджету України в розмірі, який визначається щорічно Законом України «Про Державний бюджет України» [4].

Чинним законодавством також передбачено мінімальну суму коштів, які мають бути спрямовані на фінансування потреб національної оборони – не менше ніж 3% від запланованого обсягу ВВП [2].

Оборонний бюджет за своєю структурою становить зведений кошторис Міністерства оборони України, який є основним правовим документом, головним військовим фінансовим планом, що визначає обсяг асигнувань за загальним і спеціальним фондами для потреб армії [5].

Згідно з міжнародними нормами бюджет розвитку національної оборони передбачає виділення на утримання особового складу не більше ніж 50% загального обсягу фінансування. А спрямування понад 75% витрат на утримання особового складу є критичною межею. В Україні за 22 роки її незалежності майже 80% бюджету Міністерства оборони України йшло

на утримання Збройних сил. За оцінками експертів, ідеальний розподіл оборонного бюджету повинен бути таким: особовий склад – 40%, експлуатація та обслуговування озброєнь і військової техніки – 30%, фінансування науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, закупівля озброєнь і військової техніки – 30%. Окрім того, світова практика свідчить, що в разі непроведення щорічної заміни 4–5% парку озброєння Збройні сили деградуватимуть [6].

Брак коштів на військові потреби триває від часів проголошення Україною незалежності 1991 року. Його результат проявився з усією очевидністю в битвах Української армії на сході країни: технічно відстала техніка, яка перейшла у спадщину після розпаду СРСР і жодного разу не замінювалась, низький рівень бойової підготовки, невідповідність сучасним вимогам наявних озброєнь і військової техніки тощо.

Невідповідність ефективності витрачання коштів держбюджету на оборону цілям реформування Збройних сил України потребує проведення аналізу здійснення оборонних видатків (рис. 1).

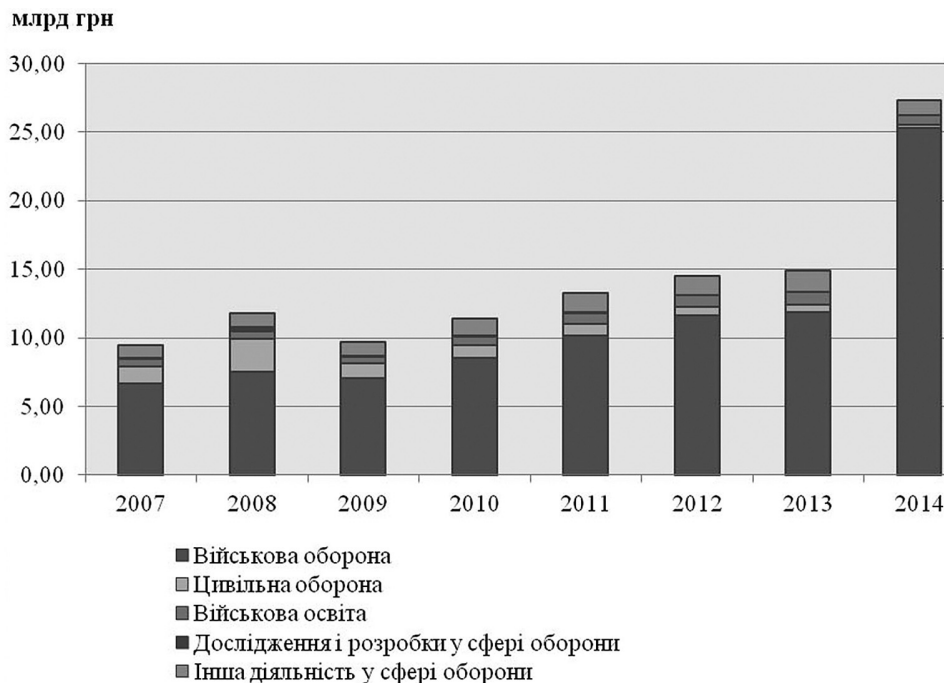

Рис. 1. Структура і динаміка фактичного виконання видатків на національну оборону України за функціональним призначенням за період 2007–2014 рр.

Джерело. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [7].

З рис. 1 бачимо, що найбільшу питому вагу у структурі видатків на національну оборону займають видатки на військову оборону, значну питому вагу яких, як уже зазначалося, становлять саме видатки на утримання особового складу. Негативною тенденцією є той факт, що видатки на дослідження і розробки у сфері оборони майже не здійснювалися.

Однак зазначимо, що за даними Міністерства оборони України в умовах цьогорічної необхідності значного та оперативного зміцнення військової потужності держави станом на 01 січня 2015 року оборонний бюджет досяг рекордної суми у 27,3 млрд гривень.

З 21 травня 2014 року Міністерством фінансів України було випущено казначейські сертифікати «Військові» задля задоволення потреб українського війська. Зазначимо, що Україна не лишилася сам на сам і отримує міжнародну підтримку. Зокрема, 24–25 червня 2014 року на засіданні у Брюсселі НАТО виявили зацікавленість у створенні спеціальних цільових фондів на підтримку обороноздатності України. А в лютому 2015-го Україна отримала від Великої Британії матеріально-технічну та гуманітарну допомогу на суму понад 1,8 мільйона доларів. Особливо підтримує Українську армію населення. Так, за допомогою благо-

дійних фондів було переказано на потреби армії більше ніж 153,3 млн грн, а волонтери самостійно доставляють матеріальну допомогу військовослужбовцям на Схід України.

Для характеристики особливостей і динаміки фінансування оборонних видатків проведемо аналіз планових показників та фактичних видатків на національну оборону в Україні протягом 2007–2014 рр. (рис. 2).

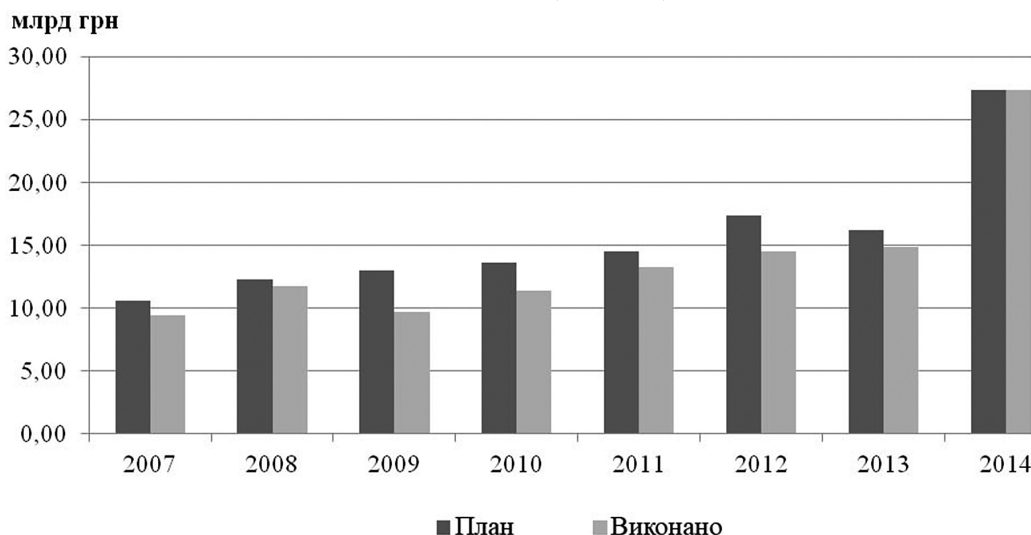

Рис. 2. Планові та фактичні показники фінансування оборонних видатків за період 2007–2014 рр.

Джерело. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [7].

З рис. 2 бачимо, що план не був виконаним жодного разу за весь досліджуваний період. Цікавою є ситуація з виконанням оборонного бюджету 2014 року. Станом на 7 січня 2015-го Міністерство оборони України на своєму веб-порталі відвідувало про виконання Державного бюджету України на 2014 рік: передбачені 27,3 млрд грн були розподілені Міністерством оборони України в повному обсязі. Серед них – 11,9 млрд грн резервного фонду Держбюджету. Проте відповідно до довідки про використання коштів резервного фонду Державного бюджету Міністерством оборони України, наданої до Комітету Верховної Ради України з національної безпеки і оборони, станом на 8 грудня 2014 року залишок не-

використаних коштів становив 3,3 млрд грн. Зважаючи на вказане, виходить, що із 11,9 млрд грн запланованих коштів за 11 місяців 2014 року МОУ було використано 7,8 млрд грн, а за 23 дні – 3,3 млрд грн [8].

Зазначимо, що і світові видатки на оборону зростають із кожним роком. Це безпосередньо пов'язане з необхідністю захисту суверенітету держав від зовнішніх посягань.

Важливим показником обороноздатності держави є рівень видатків на національну оборону у відсотках до ВВП. Згідно з міжнародними нормами він повинен становити не менше ніж 3% ВВП. Нормою асигнувань на оборону в країнах НАТО є 2,22–2,5% від ВВП (рис. 3).

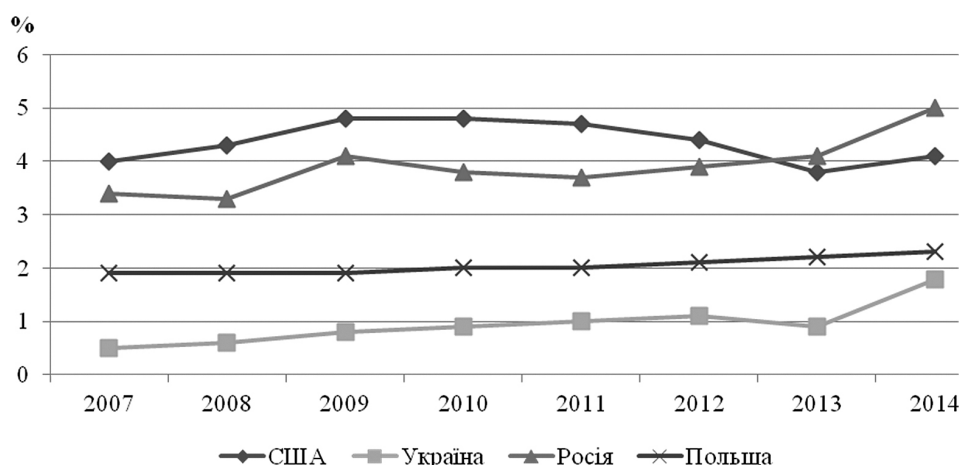

Рис. 3. Рівень видатків на національну оборону у відсотках до ВВП у деяких країнах за період 2007–2014 рр.

Джерело. Офіційний сайт Стокгольмського інституту досліджень проблем миру [9].

З рис. 3 бачимо, що протягом досліджуваного періоду цей показник становив: у США – 4–5% ВВП, у Росії – 3–4% ВВП, у Польщі – близько 2%. Найнижчий показник – в Україні і 2014 року навіть не досяг 2 відсотків.

Як показує дослідження, Збройні сили України ніколи не отримували більше ніж 1,5% ВВП, а в останні роки – узагалі менше ніж 1%. Зокрема, 2014 року рівень фінансування армії досяг 1,79% ВВП. Однак

це пов'язано не лише зі збільшенням обсягу оборонних видатків, а й зі зменшенням ВВП. Таким чином, фінансування національної оборони наразі – на критично низькому рівні. В умовах військової агресії проти України ці видатки мають бути збільшені за всіма напрямками, як на поточні потреби армії (у зв'язку з проведенням часткової мобілізації), так і на технічну модернізацію.

Вивчення розмірів оборонних бюджетів інших країн дало змогу виявити, що оборонний бюджет Росії у 38 разів перевищує український, Польщі – у 4 рази, Румунії – удвічі.

У рейтингу «Глобальний індекс мілітаризації – 2013», який оприлюднив Боннський міжнародний центр конверсії, Україна виявилася на 20-му місці серед 149-ти держав (на першому – Ізраїль, а далі – Сінгапур і Росія). Однак потрібно розуміти, що алгоритм визначення цією організацією є надто формальним і тому може радикально спотворювати стан справ у деяких країнах, зокрема і в Україні. Для порівняння: США і Китай займають 27-ме і 83-тє місця відповідно.

Європейські держави, які дотримуються нейтралітету, мають достатньо високий рівень мілітаризованості й видатків на оборону. Зокрема, нейтральна Швейцарія вже понад 200 років не брала участі в жодному воєнному конфлікті, є однією з найбільш мілітаризованих країн Європи.

Оборонний бюджет п'ятимільйонної Фінляндії 2014 року – 3,72 млрд. дол., з них витрати на модернізацію озброєнь – 926 млн дол. А оборонні витрати в розрахунку на особу вдвічі більші, ніж у 45-мільйонній Україні [10].

Проведене дослідження дає змогу виокремити такі основні проблеми у сфері військової оборони в Україні:

- проблема забезпечення належного рівня фінансування. Як показало дослідження, протягом усього існування Збройних сил України норма 3% ВВП не виконувалась жодного разу, а її середній показник за період 2007–2014 рр. становить трохи більше ніж 1% ВВП;
- неоптимальна структури видатків відповідно до державних пріоритетів у сфері національної безпеки і світових норм;
- необхідність модернізації озброєнь і військової техніки. Більше ніж 80% озброєння і військової техніки Збройних сил України перебуває в експлуатації більш ніж 20 років. Загальний обсяг озброєнь, які потребують заміни, становить більше ніж 50%. Морально застарілими або такими, які вичерпали свій експлуатаційний ресурс, є 80% озброєнь ракетної артилерії, близько 60% повітряних сил, 70% засобів радіоелектронної боротьби і 50% протитанкових озброєнь.

У зв'язку зі скрутною ситуацією в Україні існує потреба в пошуку коштів на армію. Так, наразі проводиться реформування податкової системи, зокрема, було введено військовий збір, який напряму йтиме на фінансування Збройних сил. За підрахунками Міністерства фінансів України, введення такого збору забезпечить надходження 2,9 млрд грн до державного бюджету щороку.

Одним із можливих шляхів є зміна ставок податку з обороту чи ПДВ, однак ці реформи не діють у короткотерміновій перспективі. Тому єдина можливість швидкого збору коштів – введення податків на доходи громадян. На думку авторів, логічніше було б ввести оподаткування доходів великих корпорацій.

Ще один напрям поліпшення фінансування Української армії – позики. Однак кредитори не поспішають позичити Україні гроші в умовах проведення воєнних дій.

Окрім того, залишається невирішеним питання стосовно багатомільярдних активів попереднього президента, які могли б здійснити неабияку підтримку станом на сьогодні.

Шукаючи відповідь, де взяти гроші на фінансування армії, як варіант пропонуємо встановити державну монополію на продаж тютюнових виробів, алкогольних і слабоалкогольних напоїв. Так, орієнтуючись на досвід країн Скандинавії, доцільно встановити продаж цих продуктів у спеціальних магазинах і в чітко визначені години. Отримані кошти варто одразу спрямувати на модернізацію армії, виробництво і купівлю літаків, гвинтокрилів, систем залпового вогню, ракет, озброєння, амуніції. На нашу думку, введення державної монополії на продаж тютюнових виробів, алкогольних і слабоалкогольних напоїв може стати потужним інструментом для того, аби довести стан Української армії до сучасних світових вимог і зупинити агресора.

Також пропонуємо в пошуках напрямів поліпшення фінансування національної оборони переймати досвід інших країн. Для прикладу розглянемо досвід Швейцарії. Там також існує податок на утримання армії в розмірі 3%. Однак платять його тільки ті, хто в армії не служив. Навіть якщо за станом здоров'я людина не підлягає для служби в армії, вона повинна утримувати армію. В Україні військовим податком зі ставкою 1,5% оподатковують усіх, хто має доходи. Тобто однаково заплатить і родина бійця, який наразі перебуває в зоні бойових дій, і родина тих, хто не проходить службу в армії.

Але, попри мільярди коштів, які надають на потреби Української армії урядом і благодійними організаціями, існує необхідність чіткої організації та відповідальності витрачання коштів задля поліпшення сучасного стану Української армії. Адже збільшення фінансування Міністерства оборони України і Збройних сил України не є розв'язанням усіх проблем, наявних у військовому секторі держави, а кошти, які надаються і мобілізують через систему податків і зборів, не використовуються в повному обсязі та за призначенням.

Різке збільшення витрат на будь-який напрям видатків Державного бюджету має супроводжуватись детальним аналізом, контролем і попередженням найбільш ризикових сфер діяльності розпорядників бюджетних коштів.

Висновки. Аналіз фінансування оборонних видатків показав, що на сьогодні в Україні не створено Збройних сил, оптимальних за чисельністю, оснащених сучасним озброєнням і військовою технікою, професійно підготовлених, спроможних забезпечити

надійний захист територіального простору України. Кошти, що виділялися Міністерству оборони з державного бюджету, переважно були використані на утримання особового складу, а тому оборонний бюджет став «бюджетом проїдання», і аж ніяк не бюджетом розвитку. Аналіз використання бюджетних коштів Міністерством оборони України протягом 2007–2014 років свідчить про зрив виконання у 2007–2011 рр. Державної програми розвитку Збройних сил України.

Згідно з аналізом функціональної структури видатків на національну оборону, найбільшу питому вагу у структурі видатків на національну оборону займають видатки на військову оборону, значну питому вагу яких становлять видатки на утримання особового складу. А видатки на дослідження і розроблення у сфері оборони взагалі мінімальні. Зокрема, частка видатків на утримання Збройних сил України перевищує майже втричі граничний показник, а частка видатків, спрямованих на розвиток озброєнь, військової техніки та інфраструктури, становить менш як чверть від мінімального граничного показника.

Аналіз статистичних джерел показав, що 2014-й став роком нарощення видатків на національну оборону, зокрема, їхній обсяг збільшився на 40% у порівнянні з 2013 роком.

У зв'язку із загрозою воєнного вторгнення уряд намагався збільшити фінансування Української армії, використовуючи різноманітні інструменти, зокрема, було випущено казначейські зобов'язання «Військові», введено військовий податок, податок на депозити тощо. Однак автори вважають це недостатнім, оскільки фінансовий стан населення, урахувавши інфляцію

і нестабільну ситуацію у країні, погіршується, тому пропонують введення оподаткування доходів великих корпорацій. Окрім того, було запропоновано встановити державну монополію на продаж тютюнових виробів, алкогольних і слабоалкогольних напоїв, а отримані кошти спрямовувати на модернізацію армії, виробництво і купівлю літаків, гвинтокрилів, систем залпового вогню, ракет, озброєння, амуніції. На думку авторів, це може стати потужним інструментом для того, аби довести стан Української армії до сучасних світових вимог і зупинити агресора. Також є гостра необхідність проведення люстрації в Міністерстві оборони. Унаслідок сприяння розвитку оборонної сфери не тільки буде забезпечена оборонна могутність держави, а й підготовлені та добре оснащені Збройні сили України.

Отже, потрібно забезпечити рівномірне, протягом року, надходження фінансових ресурсів на виконання державних цільових оборонних програм розвитку Збройних сил. Це повинно забезпечити можливість планування робіт виконавцями замовлень і своєчасного освоєння ними виділених коштів у межах року. Надалі, будуючи нову демократичну державу, необхідним є надання прозорості оборонного бюджету і створення механізмів ефективного використання бюджетних коштів. Бюджет не можна розробляти без стратегічного планування, без розуміння суті воєнної стратегії. Крім того, для системи формування оборонного бюджету потрібні межі оцінок ефективності розподілу ресурсів при ухваленні оборонних рішень, наявність інформації відносно цілей і завдань, щоб своєчасно вжити необхідних заходів для недопущення негативних наслідків і досягнення кінцевої мети.

Список використаної літератури

1. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки : монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.
2. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.
3. Феценко Л. В. Бюджетна система України / Л. В. Феценко, П. В. Проноза, Н. В. Кузьминчук. – К. : Кондор, 2013. – 440 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
5. «Воєнна доктрина України» і «Біла книга України» – програмні документи реформування Збройних сил / В. В. Леонов, В. М. Маркелов // Стратегічна панорама. – 2004. – № 4. – С. 97–98.
6. Невідома Н. Трансатлантична співпраця оборонно-промислового комплексу. Актуальні проблеми удосконалення системи військово-технічного співробітництва України / Н. Невідома // Науково-інформаційний збірник. – К., 2005. – Вип. 14. – С. 74–76.
7. Офіційний сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/231550>.
8. Офіційний сайт Міністерства оборони України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mil.gov.ua>.
9. Офіційний сайт Стокгольмського інституту досліджень проблем миру [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sipri.org>.
10. Костюк П. П. Збройні сили України: у пошуках нитки Аріадни? [Електронний ресурс] / П. П. Костюк. – Режим доступу : www.universum.lviv.ua/journal/2013/6/zsu.htm.

Referens

1. Horbulin V. P. Stratehichneplanuvannia: vyrishennia problem natsionalnoibezpeky: monohrafiia / V. P. Horbulin, A. B. Kachynskiy. – K. : NISD, 2010. – 288 s.
2. The Law of Ukraine «About the defence of Ukraine» dated 06.12.1991 No. 1932-XII [Electronic resource] // Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>.

3. Feshchenko L. V. The Budget system of Ukraine / L. V. Feshchenko, P. V. Pronoza, N. V. Kuzminchuk. – К. : Condor, 2013. – 440 p.
4. Budget code of Ukraine dated 08.07.2010 № 2456-VI [Electronic resource] // Official website of the Verkhovna Rada of Ukraine. – Access mode : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.
5. Leonov V. V., Markelov V. M. «The military doctrine of Ukraine» and «The White book of Ukraine» – policy documents the reform of the Armed Forces // Strategic panorama. – 2004. – № 4. – P. 97.
6. Nevidoma N. Transatlantic cooperation the military-industrial complex. Actual problems of improving the system of military-technical cooperation between Ukraine / N. Nevidoma // Research and information collection. – К., 2005. – Issue 14. – P. 74.
7. Official website of the State Treasury service of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : <http://treasury.gov.ua/main/uk/publish/article/231550>.
8. Official website of the Ministry of defense of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.mil.gov.ua>.
9. Official website of the Stockholm Institute of peace studies [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.sipri.org>.
10. Kostuk P. P. The armed forces of Ukraine: in search of Ariadne's thread? [Electronic resource] / P. P. Kostuk. – Access mode : www.universum.lviv.ua/journal/2013/6/zsu.htm.